

Ekonomiska drivkrafter för arbete

Thomas Andrén, Jenny von Greiff och Juhana Vartiainen

KONJUNKTURINSTITUTET gör analyser och prognoser över den svenska ekonomin samt bedriver forskning i anslutning till detta. Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. I likhet med andra myndigheter har Konjunkturinstitutet en självständig ställning och svarar själv för bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget innehåller analyser och prognoser över svensk och internationell ekonomi. **The Swedish Economy** sammanfattar rapporten på engelska.

Lönebildningsrapporten ger analyser av de samhällsekonomiska förutsättningarna för svensk lönebildning. Rapporten är årlig och sammanfattningen översätts till engelska.

I serien **Specialstudier** publiceras rapporter som härrör från utredningar eller andra uppdrag. Forskningsresultat publiceras i serien **Working Paper**. Flertalet publikationer kan laddas ner från Konjunkturinstitutets hemsida, www.konj.se

1. Inledning

Sveriges bruttonationalprodukt och tillväxt bestäms av antalet arbetade timmar och av arbetsproduktiviteten. Antalet arbetade timmar är direkt beroende av arbetskraftens storlek samt hur många timmar var och en arbetar. På lång sikt bestämmer arbetskraftsdeltagandet och antalet arbetade timmar Sveriges materiella välstånd. Därför är det viktigt att kartlägga de ekonomiska drivkrafterna för att delta i arbetskraften och för valet av antalet arbetade timmar.

Den svenska ekonomin drabbades av ett kraftigt efterfrågefall i slutet av 2008 och befinner sig 2010 fortfarande i en lågkonjunktur med lågt resursutnyttjande. Under en lågkonjunktur är det framför allt efterfrågan på arbetskraft, och inte utbudet av arbetskraft, som är gränssättande för produktionen och sysselsättningen. Antalet arbetade timmar i ekonomin som helhet påverkas då endast i liten utsträckning av de ekonomiska drivkrafterna för att delta i arbetskraften.

En lågkonjunktur gör dock inte frågan om drivkrafter för att arbeta inaktuell. För det första, konjunkturer kommer och går men på längre sikt bestämmer arbetsutbudet hushållens och den offentliga sektorns resurser. Sverige står inför en försämring av försörjningskvoten, det vill säga antalet icke sysselsatta individer per sysselsatt individ kommer att öka. Långfristiga kalkyler indikerar dessutom inga större marginaler för den offentliga ekonomins hållbarhet. Enligt Finanspolitiska rådets rapport 2009¹ bör en gradvis höjning av arbetstiden över livet vara en del i strategin för att möta de demografiska påfrestningarna. Globaliseringsrådets rapport betonar bland annat vikten av att förmå människor att stanna kvar längre i arbetslivet.²

För det andra är det den framtida potentiella sysselsättningen som avgör hur mycket utrymme det finns för finanspolitiken att motverka dagens lågkonjunktur. Starka incitament för att delta i arbetskraften och för att arbeta många timmar innebär att det potentiella antalet arbetade timmar är högt. Då finns det, i dagens läge med konjunkturrellt svag sysselsättning, ett större utrymme för expansiv finanspolitik. En högre nivå på arbetade timmar och sysselsättning när ekonomin åter är i balans innebär i sin tur högre skatteinkomster och lägre utgifter för transfereringar.

För det tredje är det möjligt att vissa incitament för att arbeta också påverkar konjunkturförloppet under en lågkonjunktur samt varaktigheten av de sysselsättningsförluster som lågkonjunkturen vållar.

¹ *Svensk finanspolitik*, Finanspolitiska rådets rapport 2009.

² *Bortom krisen*, Globaliseringsrådets slutrapport, Ds 2009:21.

Konjunkturinstitutet mäter regelbundet de ekonomiska drivkrafterna för att arbeta genom att granska bland annat den marginella och diskretionära utbytesgraden.³ Föreliggande studie fördjupar denna analysansats. Kapitel 2 går igenom olika sätt att mäta de ekonomiska incitamenten och trösklarna för att arbeta. Kapitel 3 tillämpar några av dessa tröskel- och incitamentsmått empiriskt och presenterar nya resultat om tröskeleffekter för olika grupper av individer: arbetslösa, sjukskrivna samt personer med sjuk- eller aktivitetsersättning. En annan ny ansats är att presentera fördelningen av tröskeleffekter inom dessa grupper samt efter ålder och lön. Det visar sig bland annat att de ekonomiska incitamenten för dem som inte arbetar är lägst för äldre personer samt för personer med inkomster runt inkomsttaket i transfereringssystemen. Kapitel 3 presenterar också en sammanfattande analys av hur regeringens reformer under åren 2006–2010 har påverkat genomsnittliga marginal- och tröskeleffekter.

2. Hur mäts trösklar in på arbetsmarknaden?

Konjunkturinstitutet mäter regelbundet de ekonomiska drivkrafterna för arbete – trösklarna att komma in på arbetsmarknaden och incitamenten att öka sina arbetade timmar – och hur dessa påverkas av förändringar i skatte- och transfereringssystemen. I detta avsnitt presenteras de vanligaste måtten, hur de är definierade och något om deras egenskaper.

Det finns en mängd olika mått för att mäta ekonomiska drivkrafter för arbete.⁴ Dessa mått kan delas in i två huvudgrupper: marginella och diskretionära mått. De marginella måtten mäter hur skatter och transfereringar påverkar avkastningen av att arbeta mer för dem som redan är i arbete. Här handlar det ytterst om att analysera hur en liten (marginell) ökning av bruttolönen påverkar nettoinkomsten.

De diskretionära måtten beskriver den tröskel eller det utbyte i ekonomiska termer som finns för att ta steget från icke-arbete till arbete. I det här fallet handlar det om de ekonomiska incitament som är relevanta för en individ som inte arbetar men som potentiellt skulle kunna arbeta hel- eller deltid. Det rör sig om personer som är öppet arbetslösa men det kan även röra sig om till exempel studerande, sjukskrivna eller personer med sjuk- eller aktivitetsersättning.

³ Se Öberg, A. och J. Hussénus, "Marginell utbytesgrad – ett mått på drivkrafterna för arbete", Specialstudie 9, Konjunkturinstitutet, 2006, samt fördjupningen "Låg utbytesgrad vid övergång från arbetslöshet till arbete" i *Konjunkturläget*, december 2005, Konjunkturinstitutet.

⁴ Se till exempel, *Vem tjänar på att arbeta?*, bilaga 14 till Långtidsutredningen 2003/04 för en diskussion.

MARGINELLA MÅTT

Marginalskatten visar hur stor del av en inkomstökning som betalas i inkomstskatt. Om exempelvis arbetsinkomsten ökar med 100 kronor och 45 kronor av dessa betalas i skatt kommer marginalskatten för individen att vara 45 procent. Storleken på marginalskatten varierar beroende på grundavdragets storlek, jobbskatteavdragets storlek och de inkomstskattesatser som gäller vid olika beskattningsbara inkomstnivåer. Inkomstskatten är emellertid bara en av flera faktorer som påverkar individens köpkraft och därmed värdet av en extra arbetsinsats. Av den anledningen kan det vara intressant att även ta hänsyn till inkomstberoende transfereringar och avgifter. Om detta sker får vi den samlade **marginaleffekten** (ME) från skatter och transfereringar. Den visar hur stor andel av en bruttolöneökning som individen förlorar på grund av ökad skatt, ökade avgifter och minskade transfereringar. Ju högre marginaleffekten är desto mindre ökar individens disponibla inkomst för en given bruttolöneökning och desto svagare blir det ekonomiska utbytet av att öka inkomsten genom att arbeta fler timmar. Matematiskt kan marginaleffekten skivas på följande sätt:

$$ME = 1 - \frac{Y_2 - Y_1}{W_2 - W_1}, \quad (1)$$

där W_2 avser individens bruttolön efter en given löneökning medan W_1 avser individens bruttolön före löneökningen. Förändringen av individens bruttolön som kommer av löneförändringen representeras därför av $W_2 - W_1$. På motsvarande sätt representerar $Y_2 - Y_1$ förändringen i individens disponibla inkomst.⁵

Om till exempel en individ i ett hushåll får ekonomiskt bistånd (socialbidrag) och individens bruttolön ökar med 100 kronor, så kommer det ekonomiska biståndet i de flesta fall att minska med samma belopp. Detta innebär att nettoförtjänsten av löneökningen är noll, och att marginaleffekten för ekonomiskt bistånd är 100 procent

⁵ Att uttryck (1) motsvarar andelen av bruttolöneökningen som förloras på grund av ökad skatt och minskade transfereringar kan förtydligas på följande sätt. Anta att individen i utgångsläget har bruttolön W_1 och att den lönenivån ger upphov till inkomstskatt $T(W_1)$ och transfereringar $B(W_1)$. Anta nu att löneinkomsten ökar till W_2 , vilket implicerar en högre inkomstskatt $T(W_2)$ och en lägre transfereringsnivå $B(W_2)$. Förlusten av inkomst på grund av högre skatt och lägre transfereringar är då $[T(W_2) - T(W_1)] + [B(W_1) - B(W_2)]$, och som andel av löneinkomstökningen är den $\frac{T(W_2) - T(W_1) + B(W_1) - B(W_2)}{W_2 - W_1}$. Eftersom den tidigare disponibla inkomsten Y_1 är lika med $W_1 - T(W_1) + B(W_1)$ och den nya disponibla inkomsten Y_2 är lika med $W_2 - T(W_2) + B(W_2)$, är det uttrycket lika med $\frac{W_2 - Y_2 + Y_1 - W_1}{W_2 - W_1} = 1 - \frac{Y_2 - Y_1}{W_2 - W_1}$, vilket motsvarar (1).

om löneinkomsten ligger under den så kallade riksnormen för ekonomiskt bistånd.⁶

Ibland kan det således krävas en förhållandevis stor bruttolöneökning för att det ska ge någon effekt på den disponibla inkomsten. Marginaleffekten är ofta högst för individer som har låga löneinkomster och som är beroende av inkomstrelaterade transfereringar, eftersom en ökad löneinkomst sänker transfereringsnivåerna och därmed reducerar ökningen av den disponibla inkomsten. Detta kan få individer att avstå från att öka antalet arbetade timmar.

Marginaleffektsbegreppet kan i det här sammanhanget utvidgas till att även beakta indirekta skatter, arbetsgivaravgifter och framtida förmåner för att på så sätt ge en bredare bild av köpkraften hos individen. När dessa delar ingår talar man om den **totala marginaleffekten** (*TME*) eller skattekillen. Den totala marginaleffekten definieras på följande sätt:

$$TME = 1 - \frac{[(Y_2 - Y_1) + (F_2 - F_1)] \times (1 - t_m)}{(W_2 - W_1) \times (1 + t_a)}, \quad (2)$$

där $(F_2 - F_1)$ anger förändringen i nuvärdet av framtida förmåner. Dessutom tillkommer t_m som avser den implicita skatten på konsumtion, såsom till exempel mervärdeskatt och punktskatter, samt t_a som avser arbetsgivaravgifter i relation till bruttolönen. Skillnaden jämfört med det uttryck som ges av (1) ligger i att individens disponibla inkomst reduceras med de skatter de betalar när de konsumerar samt att den disponibla inkomsten utökas med nuvärdet av framtida förmåner (till exempel pension). Andelen som blir kvar av den disponibla inkomsten när den implicita skatten har dragits bort blir därför $1 - t_m$.

I nämnaren justeras även ökningen av individens bruttolön med en faktor $(1 + t_a)$ så att differensen i nämnaren representerar förändringen i arbetskostnad för arbetsgivaren. Måttet relaterar den privat-ekonomiska vinsten till företagets arbetskostnadsökning och ger en bild av storleksförhållandet dem emellan.

Ett mått som är kopplat till den totala marginaleffekten men som i stället beskriver hur stor andel av det ekonomiska utbytet som kvarstår efter skatter och transfereringar är den **marginella utbytesgraden** (*MUG*). Den beräknas som ett (100 procent) minus den totala marginaleffekten och ger den andel av arbetskostnadsökningen som

⁶ Ett numeriskt exempel: Antag till exempel att en individ har en bruttolön om 10 000 kronor. Antag vidare att detta berättigar till ett ekonomiskt bistånd om 1 000 kronor. Med en kommunal inkomstskatt om 30 procent kommer individens disponibla inkomst att vara 8 000 kronor (7 000 + 1 000). Om individens bruttoarbetsinkomst ökar med 1 000 kronor, kommer nettoarbetsinkomsten att öka med 700 kronor, vilket innebär att det ekonomiska biståndet kommer att minska med samma belopp och berättiga individen till 300 kronor i ekonomiskt bistånd. Detta gör att nettoinkomsten efter bruttolöneökningen fortfarande är 8 000 kronor och därmed oförändrad, vilket innebär att marginaleffekten i detta fall är 100 procent.

netto *tillfaller* individen efter skatter, avgifter, framtida förmåner och transfereringar.⁷

Den marginella utbytesgraden, precis som den totala marginaleffekten, innehåller information om framtida förmåner. Måtten kommer därmed i någon mån att kunna betraktas som framåtblickande eftersom de även beaktar en extra arbetstimmes effekt på framtida transfereringar. Den marginella utbytesgraden är definierad som

$$MUG = \frac{[(Y_2 - Y_1) + (F_2 - F_1)] \times (1 - t_m)}{(W_2 - W_1) \times (1 + t_a)} = 1 - TME. \quad (3)$$

Idealt bör en beräkning av värdet av ökade framtida förmåner vid en ökad arbetsinsats beakta alla socialförsäkringsförmåner över livscykeln. Detta är ofta svårt varför enklare approximationer måste användas.⁸

DISKRETIONÄRA MÅTT

De ovan diskuterade måtten är marginella vilket innebär att de avser effekten av marginella förändringar av bruttolönen för individer som arbetar. Detta utbyte mellan små förändringar av bruttolöneinkomsten och den disponibla inkomsten betecknas ibland ”den intensiva marginalen” i nationalekonomisk litteratur.

Den empiriska forskningen som studerar effekter på arbetsutbudet visar emellertid att effekten av förändringar i skatter och transfereringar är störst på den så kallade ”extensiva marginalen”, det vill säga för dem som kan ta steget från icke-arbete till arbete. För att mäta utbytet eller drivkrafterna för arbete för dessa behöver de ovan angivna måtten justeras.

Den effektiva **ersättningsgraden** (*EG*) som en person ställs inför kan ha en inverkan på om och hur länge hon förblir i ett tillstånd av icke-arbete. Det handlar om hur mycket individen vinner eller förlorar i disponibel inkomst på att gå från ett tillstånd till ett annat. Ersättningsgraden beskriver förhållandet mellan disponibel inkomst vid bidragsförsörjning (eller ingen försörjning alls) och vid arbete och definieras på följande sätt:

$$EG = 1 - \frac{Y_w - Y_{w=0}}{Y_w} = \frac{Y_{w=0}}{Y_w}, \quad (4)$$

⁷ En mer detaljerad och utförlig beskrivning av den marginella utbytesgraden ges i Öberg, A. och J. Hussénus, ”Marginell utbytesgrad – ett mått på drivkrafterna för arbete”, Specialstudie nr 9, Konjunkturinstitutet, 2006 samt faktarutan ”KI uppmärksammar drivkrafter för arbete” i *Konjunkturläget*, augusti 2004, Konjunkturinstitutet.

⁸ I beräkningen av den totala marginaleffekten och den totala marginella utbytesgraden tas ingen hänsyn till eget sparande och hur det eventuellt skulle kunna påverka framtida förmåner. Konjunkturinstitutets nuvarande beräkningar bygger på nettobidraget av ålderspensionsavgiften.

där Y_w avser disponibel inkomst inklusive transfereringar vid arbete och $Y_{w=0}$ disponibel inkomst inklusive transfereringar när individen inte arbetar. Om till exempel den effektiva ersättningsgraden är 80 procent så innebär det att individens disponibla inkomst vid icke-arbete är 80 procent av vad den är när individen arbetar.⁹ Ju högre ersättningsgraden är desto mindre blir den ekonomiska skillnaden mellan de två tillstånden och desto svagare blir de ekonomiska incitamenten att gå från icke-arbete till arbete.

Ett mått nära relaterat till ersättningsgraden är **tröskeleffekten** (TE). Den beskriver hur stor andel av bruttolönen som individen *inte* får behålla när hon går från icke-arbete till arbete. Tröskeleffekten ges av följande uttryck:

$$TE = 1 - \frac{Y_w - Y_{w=0}}{W_w}, \quad (5)$$

där W_w avser individens bruttolön vid arbete.¹⁰ Det framgår därmed att måttet innefattar effekter relaterade till förändringar i disponibel inkomst och hur relationen ser ut mellan disponibel inkomst och bruttolön. Om den disponibla inkomsten är oförändrad efter att individen tagit steget från icke-arbete till arbete kommer tröskeleffekten att vara lika med 100 procent, och individen kommer inte att ha några ekonomiska incitament att byta tillstånd. Om i stället den disponibla inkomsten utan arbete är noll samtidigt som den disponibla inkomsten vid arbete är lika med bruttolönen så kommer tröskeleffekten att vara noll procent. I det här extremfallet kommer det inte finnas några ekonomiska trösklar för individen att ta steget från icke-arbete till arbete och varje intjänad krona kommer att hamna i individens egen ficka.

Även med detta mått kan indirekta skatter, arbetsgivaravgifter och framtida förmåner inkorporeras, vilket leder till en **total tröskeleffekt** (ΓTE).

Eftersom tröskeleffekten beskriver andelen av bruttolöneökningen som individen inte får behålla så är det ibland mer intuitivt att använda sig av **utbytesgraden** som i stället beskriver utbytet av att gå från icke-arbete till arbete, det vill säga hur mycket individen tjänar på förändringen i förhållande till den arbetskostnadsökning som kommer av att individen arbetar. Den **diskretionära utbytesgraden**

⁹ Den effektiva eller faktiska ersättningsgraden avviker nästan alltid från den administrativa ersättningsgraden som anges i regelsystemen. Detta beror på att den sammantagna effekten av skatter, inkomstprövade transfereringar och inkomsttak påverkar den disponibla inkomsten när individen går från icke-arbete till arbete. Detta gör att den disponibla inkomsten vid arbetslöshet oftast är mindre än 80 procent av den tidigare disponibla inkomsten vid arbete eftersom det finns ett inkomsttak för den inkomst som arbetslöshetsersättningens ersättningsnivå är baserad på. Arbetslöshetskassornas samorganisation (SO) presenterade ny statistik under november 2009 som visade att endast 13 procent av de heltidsarbetslösa får ut 80 procent av lönen vid arbetslöshet.

¹⁰ Som framgår av (5) motsvarar tröskeleffekten uttrycket för margineffekten (1) med $W_1 = 0$

(DUG) definieras som 1 (100 procent) minus den totala tröskeeffekten (TTE), det vill säga:

$$DUG = \frac{[(Y_w - Y_{w=0}) + (F_w - F_{w=0})] \times (1 - t_m)}{W_w \times (1 + t_a)}. \quad (6)$$

I det här fallet tas även hänsyn till förändringar i individens framtida disponibla inkomst.¹¹ Här avser $(F_w - F_{w=0})$ förändringen i nuvärde av framtida förmåner som kommer av det förändrade tillståndet. Dessutom innefattas indirekta skatter (t_m) och arbetsgivaravgifter (t_a) i beräkningen.

För att illustrera hur det skulle kunna se ut för en enskild individ följer här ett räkneexempel. Om en individ går från icke-arbete till arbete och får en månatlig bruttolön på 20 000 kr kommer nämnaren i DUG att vara lika med 26 284 och motsvara arbetskostnadsökningen (om arbetsgivaravgiften är lika med 31,42 procent). Antag vidare att den disponibla inkomsten ökar med 7 700 kr ($(Y_w - Y_{w=0}) = 7 700$) samt att förväntade framtida förmåner ökar med 3 442 kr ($(F_w - F_{w=0}) = 3 442$, bidraget till ålderspension antas vara 17,21 procent). Med indirekta skatter på 20 procent, $t_m = 0,2$, betyder detta att den totala diskretionära utbytesgraden kommer att vara lika med 33,9 procent. Med andra ord, motsvarande 33,9 procent av arbetsgivarens arbetskostnadsökning kommer individen till godo.

3. Trösklar till arbete för olika grupper av individer

Tröskeeffekten (TE) definierades ovan som den andel av bruttolönen som individen inte får behålla då den går från att inte arbeta till att arbeta (se ekvation 5). I detta kapitel beräknas denna tröskeeffekt för individer som varit frånvarande från arbetet under någon del av 2010. De grupper av individer som studeras är arbetslösa, sjukskrivna och individer med sjuk- eller aktivitetsersättning.^{12, 13}

¹¹ En utförligare beskrivning av den diskretionära utbytesgraden finns i fördjupningen "Låg utbytesgrad vid övergång från arbetslöshet till arbete", *Konjunkturläget*, december 2005, Konjunkturinstitutet.

¹² Sjuk- och aktivitetsersättning är benämningen på fortidspension sedan första januari 2003. Ersättningen är avsedd för personer med varaktig eller långvarig medicinskt grundad nedsättning av arbetsförmågan. Aktivitetsersättningen är avsedd för personer i åldrarna 19-29 år, medan sjukersättningen är avsedd för personer i åldrarna 30-64 år. Aktivitetsersättningen är alltid tidsbegränsad (1 till 3 år), medan sjukersättningen från och med 1 januari 2010 är permanent.

¹³ Som arbetslösa definieras i denna studie de personer som någon gång under året fått arbetslöshetsersättning och som inte haft sjukpenning eller sjuk- eller aktivitetsersättning (SA). Som sjukskrivna definieras här de som haft sjukpenning men inte varit arbetslösa eller haft SA. Individer med SA är här de personer som haft SA men ej varit arbetslösa (de tilläts ha varit sjukskrivna).

Beräkningarna görs med hjälp av Statistiska centralbyråns modell FASIT. FASIT är en statisk mikrosimuleringsmodell som består av register- och intervjubaserad data på individnivå samt ett dataprogram som beskriver skatte- och transfereringssystemet. För att kunna beräkna tröskeffekter i FASIT måste en uppskattning göras av individens potentiella lön, det vill säga den lön individen skulle få om hon arbetade. Med hjälp av modellen kan man sedan beräkna hur de studerade individernas skatteutgifter och transfereringsinkomster förändras då deras sjuk- eller arbetslöshetsrelaterade ersättning ersätts mot den uppskattade potentiella lönen. Med andra ord kan individernas tröskeffekter beräknas.

UPPSKATTNING AV POTENTIELL LÖN

De individer som studeras har alla varit frånvarande från arbetet någon gång under året på grund av arbetslöshet eller sjukdom. Vissa av dessa har arbetat under en del av året (före och/eller efter frånvaron) medan andra har varit frånvarande under hela året. Beroende på om individen varit frånvarande hela året eller ej används olika metoder för att uppskatta den potentiella lönen. Givet att individen arbetat minst en tiondel av året används arbetsinkomst uppräknad till helårsbasis. Om individen har arbetat mindre än en tiondel av året, alternativt om den uppräknade lönen understiger summan av erhållen ersättning och lön, beräknas den hypotetiska lönen enligt följande.

- För **individer med sjuk- eller aktivitetsersättning (SA)** baseras den potentiella lönen på den högsta av antagandeinkomsten¹⁴ och summan av arbetsinkomsten, sjuk- eller aktivitetsersättning och sjukpenning (de två senare räknas upp med avseende på den administrativa ersättningsgraden).¹⁵
- För **sjukskrivna** individer baseras den potentiella lönen på den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI).
- För **arbetslösa** baseras den potentiella lönen på den högsta av daglönen¹⁶ och summan av arbetsinkomsten och arbetslöshetsersättning (den senare räknas upp med avseende på den administrativa ersättningsgraden).

¹⁴ Sjuk- och aktivitetsersättning betalas ut dels som inkomstrelaterad ersättning, dels som garantiersättning om inga tidigare inkomster finns eller har varit låga. Den inkomstrelaterade ersättningen beräknas baserad på en antagandeinkomst. Antagandeinkomsten beräknas enligt huvudregeln som genomsnittet av de tre högsta omräknade bruttoårsinkomsterna under en given ramperiod som är mellan fem och åtta år beroende på den försäkrades ålder. Ramperioden sträcker sig bakåt i tiden från och med det år som sjukfallet inträffar. Antagandeinkomsten skrivs inte upp över tiden, vilket innebär att ersättningen minskar i reala termer. Bruttoårsinkomster som överstiger 7,5 prisbasbelopp räknas inte med. År 2010 är därför inkomsttaket 318 000 kronor. Hel inkomstrelaterad sjukersättning beräknas som 64 procent av antagandeinkomsten.

¹⁵ Den potentiella inkomsten kommer att vara underskattad för vissa individer med sjuk- eller aktivitetsersättning. Detta på grund av att antagandeinkomsten är takbegränsad samt att den i vissa fall grundas på flera år gamla inkomstuppgifter (se fotnot 14).

¹⁶ Daglönen är den inkomst som arbetslöshetsersättningen baseras på. Daglönen är inte takbegränsad.

**BERÄKNADE TRÖSKEFFEKTER FÖR ARBETSLÖSA,
SJKSKRIVNA OCH INDIVIDER MED SJUK- ELLER
AKTIVITETSERSÄTTNING**

I tabell 1 presenteras 2010 års genomsnitts- och medianvärden för tröskeeffekterna för arbetslösa, sjukskrivna och personer med sjuk- eller aktivitetsersättning (SA).

Tabell 1 Genomsnittliga tröskeeffekter för arbetslösa, sjukskrivna och individer med sjuk- eller aktivitets- ersättning (SA) för 2010

Procent

	Arbetslösa	Sjukskrivna	Individer med SA
Medelvärde	66,9	69,6	68,4
Median	69,0	74,2	68,5
Antal i urvalet	999	935	1593

Anm. Urvalet är begränsat till individer 20-64 år som varit bosatta i Sverige hela året och som inte har näringsinkomster eller studiemedel. Beräkningarna har gjorts i FASIT 2008 version 4, HEK-urvalet. Framskrivning av variablerna från år 2008 till år 2010 baseras på prognoserna i *Konjunkturläget*, september 2010. Tröskeeffekterna är viktade med tid i arbetslöshet, sjukskrivning eller med SA. Viktningen har gjorts för att tröskeeffekterna ska representera befolkningen i en specifik tidpunkt.

Källor: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.

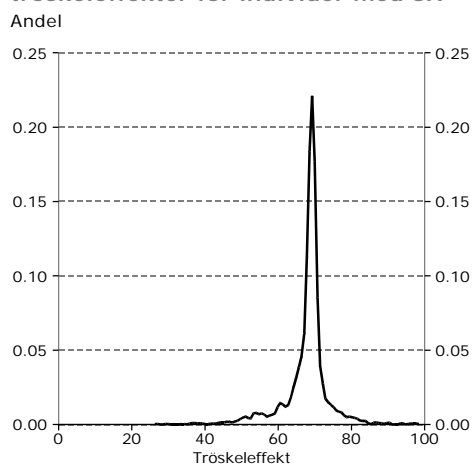
De sjukskrivna har högst genomsnittlig tröskeeffekt medan de arbetslösa har den lägsta. Med andra ord tjänar de arbetslösa procentuellt sett mest på att gå från att vara utan arbete till arbete och de sjukskrivna minst. Men skillnaderna är små. De genomsnittliga tröskeeffekterna är för de arbetslösa ca 67 procent och för de sjukskrivna ca 70 procent. För att bättre förstå dessa siffror ges här ett räkneexempel. En arbetslös som får ett arbete med en månadslöneinkomst på 20 000 kronor får, givet en tröskeeffekt på 67 procent, en inkomstökning på 6 600 kronor ($20\,000 \times (1-0,67)$). Att inkomstökningen inte blir 20 000 kronor beror på inkomstskatter samt de transfereringar som går förlorade då den arbetslöse tar ett arbete. Utöver arbetslöshetsersättning kan personen förlora bidrag som till exempel bostadsbidrag.

Medianvärdena för tröskeeffekterna skiljer sig mer än medelvärdena mellan grupperna. Medianen är betydligt högre för sjukskrivna än för arbetslösa och individer med sjuk- eller aktivitetsersättning. Att medianen är betydligt högre än medelvärdet för sjukskrivna (och arbetslösa) indikerar att det finns ett relativt stort antal med relativt låga tröskeeffekter bland de sjukskrivna (se nedan).

Skillnaderna mellan grupperna kan kopplas till ersättningsgraden och taken i de olika transfereringssystemen.¹⁷ Den administrativa

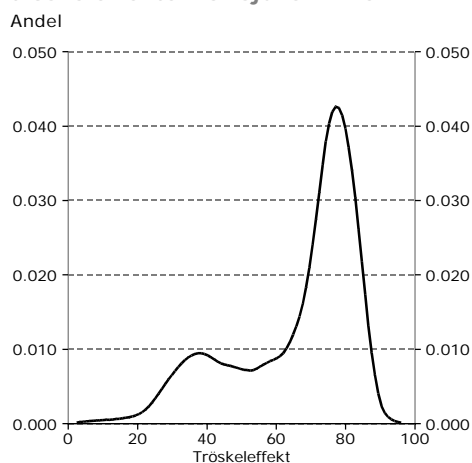
¹⁷ Vid arbetslöshet är den administrativa ersättningsgraden 80 procent de första 200 dagarna, 70 procent mellan 200 och 300 dagar och 65 procent därefter. Har man barn under 18 år är ersättningsgraden 70 procent mellan 200 och 450 dagar. Vid SA är ersättningsgraden 64 procent och vid sjukskrivning knappt 80 procent. För 2010 är taket på A-kassan 680 kronor/dag, vilket motsvarar ca 179 500 kr onor på årsbasis, medan taket för sjukpenning och SA är 318 000 kronor (7,5 basbelopp).

Diagram 1 Fördelning av tröskeleffekter för individer med SA

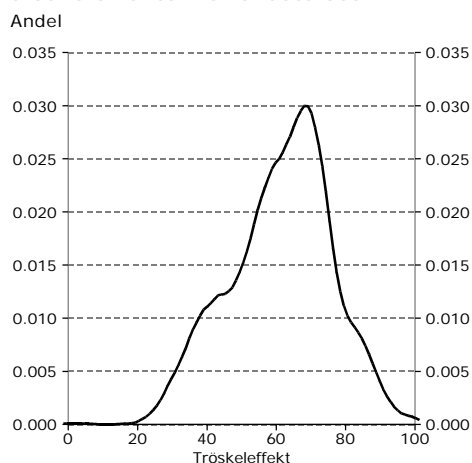
Källor: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.
Anm. Kurvan anger den relativa andelen individer för olika tröskeleffekter.

Diagram 2 Fördelning av tröskeleffekter för sjukskrivna

Källor: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.
Anm. Kurvan anger den relativa andelen individer för olika tröskeleffekter.

Diagram 3 Fördelning av tröskeleffekter för arbetslösa

Källor: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.
Anm. Kurvan anger den relativa andelen individer för olika tröskeleffekter.

ersättningsgraden är högst för de sjukskrivna och i genomsnitt lägst för personer med sjuk- eller aktivitetsersättning. Att arbetslösa har lägst genomsnittlig tröskeleffekt, trots att de har högre administrativ ersättningsgrad än personer med sjuk- eller aktivitetsersättning, beror delvis på att taket för ersättningen är markant lägre (se fotnot 17). Medianen för tröskeleffekten är dock lägst för dem med sjuk- eller aktivitetsersättning. Löneskillnader för de olika grupperna samt andra faktorer som skiljer grupperna åt kan också bidra till att förklara skillnaderna (se nedan).

Ett alternativt sätt att mäta tröskeleffekten är att även inkludera indirekta skatter och framtida förmåner som är förknippade med arbete (den totala tröskeleffekten, TTE). Om skatter på konsumtion (moms och produktionsskatter som faller på individen), skatteandelen av arbetsgivaravgiften och pensionsavsättningar, inkluderas i beräkningarna blir de genomsnittliga tröskeleffekterna något högre för samtliga grupper. Även med detta mått är den genomsnittliga tröskeleffekten högst för sjukskrivna och lägst för arbetslösa.

FÖRDELNING AV TRÖSKELEFFEKTER

I Diagram 1- 3 presenteras fördelningen av tröskeleffekterna för de olika grupperna. Det är tydligt att det finns stora skillnader i storleken på tröskeleffekterna inom grupperna. Figurerna visar att fördelningen är i stort sett symmetrisk kring medelvärdet för individer med sjuk- eller aktivitetsersättning medan det är en tjockare svans på den vänstra sidan av fördelningen för framför allt sjukskrivna, men även för de arbetslösa.

För individer med sjuk- eller aktivitetsersättning finns det ett fåtal individer med mycket låga tröskeleffekter medan majoriteten har tröskeleffekter mellan 65 och 75 procent.

För de arbetslösa och sjukskrivna är spridningen större och här finns det ett relativt stort antal individer med låga tröskeleffekter på ca 25-45 procent. Att det andelsmässigt finns relativt många individer med låga tröskeleffekter bland de arbetslösa kan förklaras av det låga taket på ersättningen samt att relativt många står utan inkomstrelaterad ersättning (om de inte är medlemmar i någon a-kassa). Ett lågt tak innebär att fler individer hamnar över taket och därmed har en lägre effektiv ersättningsgrad och lägre tröskeleffekt. Vid lönenivåer under taket är ersättningsgraden högre än vid lönenivåer över taket och ju längre från taket en individ befinner sig desto lägre blir den effektiva ersättningsgraden. För de sjukskrivna kan den så kallade bortre parentesen i sjukförsäkringssystemet vara en förklaring till de låga tröskeleffekterna. Individer som försäkrats ut får låg ersättning eller ingen ersättning alls vilket leder till låga tröskeleffekter.

HÖGST TRÖSKEEFFEKTER FÖR PERSONER MED INKOMSTER NÄRA TAKEN I TRANSFERERINGSSYSTEMEN

Progressiviteten i skattesystemet verkar för att tröskeeffekten blir större ju högre lönen är. Samtidigt innebär inkomsttaket i transfereringssystemen att tröskeeffekten blir lägre för dem med arbetsinkomster som passerat inkomsttaket. Dessa två mekanismer tillsammans implicerar en tröskeeffekt som är störst för personer som befinner sig runt mitten av fördelningen av den potentiella arbetsinkomsten. För att empiriskt studera den potentiella lörens betydelse för storleken på tröskeeffekten presenteras i Diagram 4 tröskeeffekter för de olika grupperna fördelade efter potentiell lön.

Vid första anblick är det svårt att se ett tydligt samband mellan potentiell lön och tröskeeffekt. Om grupperna studeras var för sig kan dock ett antal intressanta samband urskiljas. Både för sjukskrivna och arbetslösa är tröskeeffekterna högst för en inkomstkategori som ligger någonstans i mitten av fördelningen, vilket är förenligt med ovanstående resonemang. Var i lönefördelningen toppen ligger skiljer sig dock markant åt mellan grupperna. För de arbetslösa är tröskeeffekterna i genomsnitt högst i löneintervallet 150 000-190 000 kronor per år medan för de sjukskrivna är tröskeeffekterna i genomsnitt högst i löneintervallet 300 000-349 000 kronor per år. De olika topparna kan kopplas till de olika inkomsttaken i transfereringssystemen. För de arbetslösa är inkomsttaket 179 500 kronor medan för de sjukskrivna är det 318 000 kronor år 2010. Toppen sammanfaller med andra ord med inkomsttaken i respektive transfereringssystem. Individer med arbetsinkomster runt taken i transfereringssystemen har alltså minst att tjäna på att gå från att inte arbeta till att arbeta uttryckt i procent av bruttolönen, eller annorlunda uttryckt, de förlorar i ekonomiska termer minst på att inte arbeta.

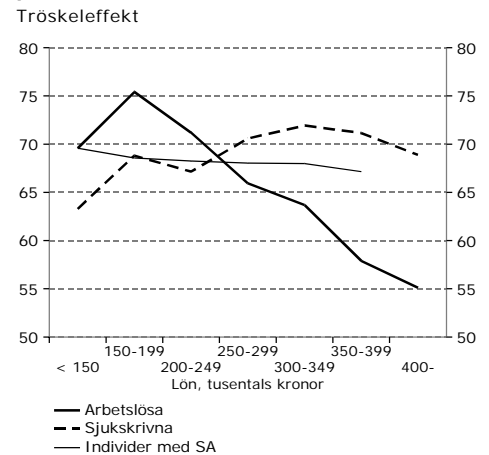
För individer med sjuk- eller aktivitetsersättning finns det antydning till ett svagt negativt samband mellan lön och tröskeeffekt, det vill säga att tröskeeffekten är lägre ju högre lönen är. Sambandet är dock mycket svagt.

LÄGST TRÖSKEEFFEKTER FÖR UNGA

I Diagram 5 presenteras tröskeeffekterna fördelade efter ålder. För individer med sjuk- eller aktivitetsersättning finns det inget tydligt samband mellan tröskeeffekternas storlek och ålder. För arbetslösa och sjukskrivna däremot är tröskeeffekterna markant lägre i unga år än i högre ålder.

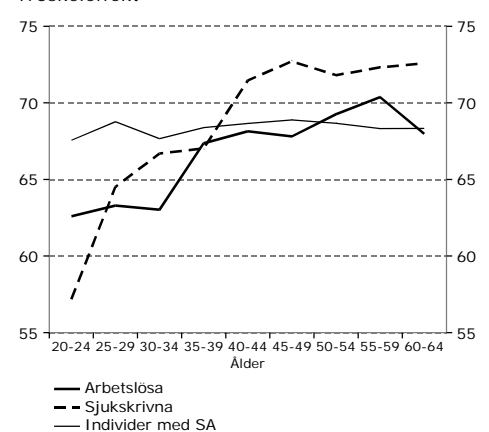
Att tröskeeffekterna är lägre för unga kan förklaras av att färre har kvalificerat sig för full ersättning och därmed förlorar mindre bidrag då de går från bidragsförsörjning till arbete. För att kvalificera sig till inkomstrelaterad arbetslöshetsersättning krävs att individen har varit ansluten till en a-kassa i minst ett år och ha arbetat minst

Diagram 4 Tröskeeffekter efter potentiell lön

Källor: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.
Anm. På grund av få observationer med höga inkomster är den sista lönekategorin för individer med SA 350 000 kronor och högre.

Diagram 5 Tröskeeffekter efter ålder

Källa: Konjunkturinstitutet och FASIT 2008.

halva denna period.¹⁸ För att få full inkomstrelaterad sjukpenning måste personen ha arbetat i minst sex månader. Vid arbetslängder kortare än ett år är det inte säkert att inkomsten som sjukpenningen baseras på räknas upp till helårsbasis.

Förhållandet mellan ålder och tröskeleffekt kan också kopplas till lönen. Lönen växer vanligtvis med ålder och som vi kunde se i Diagram 4 är tröskeleffekterna som störst runt mitten av inkomstfördelningen. Detta, allt annat lika, skulle implicera högst tröskeleffekter för medelålders individer. I enlighet med det är tröskeleffekterna i genomsnitt högst i åldersgruppen 45-49 år för sjukskrivna och 55-59 år för arbetslösa. För de sjukskrivna är dock skillnaderna små mellan ålderskategorierna över 44 år.

För att få ut full inkomstrelaterad sjuk- eller aktivitetsersättning måste individen ha arbetat minst tre år (se fotnot 14). Med samma argumentation som ovan borde detta innebära att tröskeleffekterna i genomsnitt är lägre för unga. Detta slår dock inte igenom på de beräknade tröskeleffekterna. En möjlig förklaring kan vara att det för sjuk- och aktivitetsersättningen finns en motverkande mekanism via antagandeinkomsten. Antagandeinkomsten, som ligger till grund för sjuk- och aktivitetsersättningen, baseras på bruttoårsinkomster från åren innan sjukfallet inträffar. Antagandeinkomsten skrivs inte upp över tiden. För deltidsarbetande individer med sjuk- eller aktivitetsersättning blir därför den effektiva ersättningsgraden (och tröskeleffekten) lägre ju äldre individerna blir.

Att inte heller lönemekanismen slår igenom för dem med sjuk- eller aktivitetsersättning är inte förvånande baserat på att det inte finns någon tydlig korrelation mellan potentiell lön och tröskeleffekt (se Diagram 4).

Slutligen är det viktigt att poängtera att ovanstående analys baseras på ett begränsat urval av befolkningen och att skattningar av potentiella löner ligger till grund för resultaten. Siffrorna bör därför tolkas med försiktighet.

¹⁸ De som har haft ett arbete men inte är anslutna till någon a-kassa erhåller grundersättningen, för tillfället (år 2010) 320 kronor per dag.

FÖRDJUPNING

Regeringens reformer och drivkrafter för arbete

De senaste åren har flera förändringar i skatte- och transfereringssystemet genomförts. Bland annat har arbetslöshetsersättningen sänkts, ett jobbskatteavdrag har införts i fyra steg och skiktgränsen för den statliga inkomstskatten har höjts. Dessa reformer har ökat avkastningen av att jobba jämfört med att vara arbetslös. Storleken på de ökade ekonomiska drivkrafterna för arbete studeras närmare i detta kapitel med hjälp av marginal- och tröskeleffekter.

BERÄKNADE FÖRÄNDRINGAR AV DE EKONOMISKA DRIVKRAFTERNA

I tabell 2 presenteras hur den genomsnittliga tröskeleffekten (TE) för arbetslösa och margineffekten (ME) för dem som arbetar har förändrats mellan 2006 och 2010. Förändringar av tröskeleffekterna under den studerade perioden reflekterar förändrade regler i skatte- och transfereringssystemet, men även förändrad sammansättning av dem som arbetar.¹⁹ Genomsnittliga marginal- och tröskeleffekter påverkas av sammansättningen i ekonomin, eftersom storleken på dessa effekter är olika beroende på löneinkomstens storlek.²⁰

¹⁹ Den förhöjda finansieringsavgiften till a-kassan ersattes 1 juli 2008 av en arbetslöshetsavgift. Den förhöjda finansieringsavgiften betalades av samtliga a-kasseanslutna (arbetslösa och i arbete) medan arbetslöshetsavgiften endast betalas av dem som är a-kasseanslutna och i arbete. Effekter av införandet av arbetslöshetsavgiften inkluderas ej i beräkningarna. Det är inte självklart huruvida denna avgift ska inkluderas eller ej, eftersom medlemskap i a-kassa är frivilligt.

²⁰ I normalfallet förlorar lågavlönade individer i högre utsträckning än högavlönade sitt arbete i lågkonjunkturer. På grund av progressiviteten i skattesystemet har lågavlönade individer lägre marginalsatt, vilket innebär en negativ sammansättningseffekt i lågkonjunkturer (det vill säga lägre margineffekt). En sådan sammansättningseffekt kan vara en förklaring till att margineffekten är lägre 2009 än 2010, trots att det fjärde jobbskatteavdraget infördes den 1 januari 2010.

Tabell 2 Genomsnittliga marginaleffekter för individer med arbete och tröskeleffekter för arbetslösa

Procent

	2006	2007	2008	2009	2010
Marginaleffekt	41,3	38,9	38,1	36,0	36,4
Inkomstskatter	38,8	36,6	36,2	33,9	34,1
Transfereringar	2,5	2,3	2,0	2,1	2,3
Tröskeleffekt arbetslösa	75,3	70,2	68,5	67,3	66,9
Inkomstskatter	15,2	13,6	13,8	12,4	11,2
Transfereringar	60,1	56,6	54,7	54,9	55,7

Anm. Urvalet är begränsat till individer 20-64 år som varit bosatta i Sverige hela året. Individer med näringsinkomster eller studiemedel har exkluderats. Vid beräkandet av marginaleffekter har även individer med pension exkluderats (hel- eller deltid). Beräkningarna har gjorts i FASIT 2006 version 4, 2007 version 3 och 2008 version 4. Framskrivning av variablerna från år 2008 till år 2009 och 2010 baseras på prognoserna i *Konjunkturläget*, september 2010. Tröskeleffekterna är viktade med tid i arbetslöshet. Viktningen har gjorts för att tröskeleffekterna ska representera befolkningen i en specifik tidpunkt.

Källor: Konjunkturinstitutet, FASIT 2006-2008.

Som framgår av tabell 2 minskade marginaleffekten mellan 2006 och 2010. Detta innebär att de som arbetar i genomsnitt får behålla mer av en löneökning i år jämfört med 2006. Den största förändringen av marginaleffekten sker mellan 2006 och 2007, vilket beror på att det första steget i jobbskatteavdraget, som infördes den 1 januari 2007, var betydligt mer omfattande än de tre följande stegen (som infördes den 1 januari 2008, den 1 januari 2009 respektive den 1 januari 2010). Sammantaget minskar marginaleffekten med 4,9 procentenheter mellan 2006 och 2010, vilket motsvarar 12 procent av den totala marginaleffekten 2006. Detta beror framför allt på lägre marginalskatter på förvärvsinkomster, men även minskade transfereringsinkomster bidrar något till minskningen.

Även tröskeleffekten för arbetslösa har minskat mellan 2006 och 2010, vilket indikerar att de ekonomiska drivkrafterna att gå från arbetslöshet till arbete har ökat under perioden. Som framgår av näst sista raden i tabell 2 minskar andelen av lönen som individen får betala i skatt då den går från arbetslöshet till arbete. Detta är en följd av både jobbskatteavdragen och höjningen av skiktgränsen för statlig inkomstskatt. Minskningen är även i detta fall störst mellan 2006 och 2007, vilket förklaras av det omfattande första steget i jobbskatteavdraget. Mellan 2006 och 2007 minskar även tröskeleffekterna till följd av att ersättningsnivån i a-kassan sänktes den 1 januari 2007. Detta synliggörs av den minskade andelen transfereringar.

Sammanfattningsvis har både marginaleffekten och tröskeleffekten minskat markant sedan 2006. Med andra ord har de ekonomiska incitamenten att arbeta ökat både vad avser den intensiva och den extensiva marginalen. Ekvivalent med detta är att konstatera att de ekonomiska skillnaderna mellan arbetslösa och individer i arbete har ökat sedan 2006.

LÅNGSIKTIGA EFFEKTER PÅ SYSSELSÄTTNINGEN

De ökade ekonomiska incitamenten att gå från arbetslöshet till arbete och att arbeta mer för dem som har ett jobb kan på lång sikt innebära att antalet arbetade timmar i ekonomin ökar. Jobbskatteavdraget, som till största del förklarar minskningen i tröskeleffekten, är dock konstruerat på ett sådant sätt att den genomsnittliga skatten sänks mer än marginals-katten för de flesta individer. Att den genomsnittliga skatten sänks innebär att nettolönen stiger vid oförändrat antal arbetade timmar. Denna effekt kan i sig förväntas verka återhållande på utbudet av antalet arbetade timmar från de individer som redan förvärvsarbetar (den så kallade inkomsteffekten). Det motverkar då de ovan beskrivna utbudshöjande effekterna. Mekanismen bakom detta är att de som arbetar inte behöver arbeta lika mycket för att uppnå en viss inkomstnivå och därför tenderar att minska sitt arbetsutbud. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är dock att de genomförda reformerna på lång sikt varaktigt kommer att öka arbetsutbudet och därmed sysselsättningen.²¹

Slutligen är det viktigt att notera att ökade ekonomiska skillnader mellan de individer som har ett arbete respektive de som inte har ett arbete kan vara positivt ur ett sysselsättningsperspektiv, men det innebär samtidigt större inkomstskillnader mellan olika grupper i samhället. Det är bland annat därför inte självklart att förändringarna är att betrakta som välfärdshöjande i ett bredare perspektiv, trots att de medför en högre BNP.

²¹ Se vidare fördjupningen "Reformer ökar drivkrafter för arbete", *Konjunkturläget*, december 2006; "Yttrande om promemorian Ett förstärkt jobbskatteavdrag", remissyttrande, 2009, Konjunkturinstitutet, www.konj.se; "Yttrande om promemorian "Sänkt skatt på förvärvsinkomster"", remissyttrande, 2008, Konjunkturinstitutet, www.konj.se; "Yttrande om promemorian "Ett förstärkt jobbskatteavdrag"", remissyttrande, 2007, Konjunkturinstitutet, www.konj.se

Titlar i serien Specialstudier

Nr	Författare	Titel	År
1	Konjunkturinstitutet	Penningpolitiken	2002
2	Konjunkturinstitutet	Egnahemsposten i konsumentprisindex – En granskning av KPI-utredningens förslag	2002
3	Elofsson, Katarina och Ing-Marie Gren	Kostnadseffektivitet i svensk miljöpolitik för Östersjön – en utvärdering	2003
4	Gren, Ing-Marie and Lisa Svensson	Ecosystems, Sustainability and Growth for Sweden during 1991-2001	2004
5	Bergvall, Anders	Utvärdering av Konjunkturinstitutets prognoser	2005
6	Konjunkturinstitutet	Produktivitet och löner till 2015	2005
7	Öberg, Ann	Samhällsekonomiska effekter av skattelättnader för hushållsnära tjänster	2005
8	Söderholm, Patrik och Henrik Hammar	Kostnadseffektiva styrmedel i den svenska klimat- och energipolitiken	2005
9	Öberg, Ann och Joakim Husénius	Marginell utbytesgrad – ett mått på drivkrafterna för arbete	2006
10	Hammar, Henrik	Konsekvenser för skogsindustrin vid ett eventuellt införande av en svensk kilometerskatt	2006
11	Lundborg, Per, Juhana Vartiainen och Göran Zettergren	Den svenska jämviktsarbetslösheten: En översikt av kunskapsläget	2007
12	Samakovlis, Eva and Maria Vredin Johansson	En utvärdering av kostnadseffektiviteten i klimatinvesteringsprogrammen	2007
13	Forslund, Johanna, Per-Olov Marklund and Eva Samakovlis	Samhällsekonomiska värderingar av luft- och bullerrelaterade hälsoproblem	2007
14	Sjöström, Magnus	Monetär värdering av biologisk mångfald. En sammanställning av metoder och erfarenheter	2007
15	Hammar, Henrik och Lars Drake	Kan ekonomiska styrmedel bidra till en giftfri miljö?	2007
16	Konjunkturinstitutet	Konjunkturinstitutets finanspolitiska tankeram	2008
17	Konjunkturinstitutet	Hours, Capital and Technology – What Matters Most? Analyzing Productivity Growth by the Means of Growth Accounting	2008
18	Broberg, Thomas, Samakovlis, Eva, Sjöström, Magnus och Göran Östblom	En samhällsekonomisk granskning av Klimatberedningens handlingsplan för svensk klimatpolitik	2008
19	Konjunkturinstitutet	Utvärdering av prognoser för offentliga finanser	2009
20	Vredin Johansson, Maria och Johanna Forslund	Klimatanpassning i Sverige Samhällsekonomiska värderingar av hälsoeffekter	2009
21	Andrén Thomas, Jenny von Greiff och Juhana Vartiainen	Ekonomiska drivkrafter för arbete	2010
22	Broberg, Thomas, Johanna Forslund och Eva Samakovlis	En utvärdering av kostnadseffektiviteten i stödet till energiinvesteringar i lokaler för offentlig verksamhet	2009
23	Vredin Johansson, Maria	En utvärdering av det ekonomiska stödet till åtgärder för att främja hållbara städer	2010